

СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ

У статті аналізується проблема суб'єктно-діяльнісного підходу в професійній підготовці офіцерів оперативно-тактичної ланки управління в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, дається його сучасне розуміння у дидактиці вищої військової школи. Цей підхід системно в комплексі охоплює цілі, завдання, зміст, методики, технології, особливості та результати його професійної діяльності з урахуванням особистісних і професійних інтересів, цінностей і настанов конкретного керівника як суб'єкта життєдіяльності та творчої професійної діяльності у військовій сфері.

Ключові слова: суб'єктно-діяльнісний підхід, професійна підготовка, офіцери, оперативно-тактична ланка управління.

В статті раскрыто и обосновано современный субъектно-деятельностный подход в профессиональной подготовке офицеров оперативно-тактического уровня управления в Национальном университете обороны Украины имени Ивана Черняховского. Этот подход системно в комплексе охватывает цели, задания, содержание, методики, технологи, особенности и результат его управленческой деятельности с учетом личностных и профессиональных интересов, ценностей и установок конкретного руководителя как субъекта жизнедеятельности и творческой профессиональной деятельности в военной сфере.

Ключевые слова: субъектно-деятельностный подход, профессиональная подготовка, офицеры, оперативно-тактический уровень управления.

Актуальність статті. Згідно Концепції реформування і розвитку Збройних сил України на період до 2017 року особливою актуальністю набуває проблема професійної підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки в системі вищої військової освіти, яка має забезпечувати армію професіоналами найвищого рівня підготовленості, для чого потрібно формувати і поступово розвивати в них творчу особистість, сприяти їхньому всебічному особистісному та професійному самовизначенню, здійснювати підготовку до військово-професійної діяльності як її творчих суб'єктів на основі сучасних методологічних принципів професійної підготовки. Потреба надання професійній підготовці офіцерів оперативно-тактичного рівня суб'єктного спрямування зумовлена такими обставинами: необхідністю забезпечення їх освітніх потреб; потребою забезпечення їх суб'єктності в процесі професійної підготовки та сприяння набуттю ними основних суб'єктних якостей, необхідних для майбутньої військово-професійної діяльності на оперативно-тактичній ланці управління; управлінським характером їх військово-професійної діяльності, що вимагає від них чіткої менеджерської „Я”-концепції, високого загальновійськового, фахового та управлінського професіоналізму чи компетентності; специфічними вимогами до управлінської діяльності в оперативно-тактичній ланці; специфічними вимогами до особистості офіцера та до його особистісних, професійно важливих, індивідуально-

психічних і суб'єктних рис. У зв'язку з цим вища військова освіта та зокрема – професійна підготовка офіцерів оперативно-тактичного рівня набуває вирішального значення для розвитку Збройних сил України і вона має базуватися на сучасній провідній методологічній основі.

Ураховуючи актуальність досліджуваної проблеми та її недостатню теоретичну обґрунтованість, об'єктивну потребу і практичну значущість метою нашої статті є розкриття та в обґрунтування суб'єктно-діяльнісного підходу в професійній підготовці офіцерів оперативно-тактичної ланки управління в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського.

Аналіз результатів останніх досліджень. Передумовами формування суб'єктно-діяльнісного підходу у радянській науці були закладені в роботах фізіологів початку ХХ століття (В. Бехтерева, І. Павлова, І. Сеченова та ін.), тих хто висував ідеї детермінованості психіки та обумовленість її розвитку зовнішніми чинниками.

У зарубіжній, вітчизняній та сучасній педагогіці та психології методологічною основою вивчення організації навчального процесу у різних вищих навчальних закладах, стали системний і суб'єктно-діяльнісний підходи, що закладалися в роботах К. Абульханової-Славської, В. Галузинського, І. Зязюна, О. Леонтєва, Г. Селевка, В. Сластьоніна, С. Рубінштейна, В. Юдіна та ін. Ряд педагогічних аспектів професійної підготовки військових фахівців та її

специфіки відображено в наукових працях В. Ягупова.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики військових фахівців у системі вищої військової освіти показує, що практично не використовується суб'єктно-діяльнісний підхід для обґрунтування професійної підготовки майбутнього суб'єкта військово-професійної діяльності – офіцера, формування та розвитку його готовності до професійної діяльності у навчально-виховному процесі вищого військового навчального закладу.

Виклад основного дослідницького матеріалу. У педагогічних та психологічних джерелах наявні багатоаспектні підходи до обґрунтування методологічної основи професійної підготовки фахівців – системний, діяльнісний, компетентнісний, суб'єктно-діяльнісний, культурологічний, особистісно орієнтований тощо. Кожен із них має право на існування і є підґрунтям для професійної підготовки офіцерів оперативно-тактичної ланки управління.

Для реалізації головної мети навчального процесу офіцерів необхідно дотримуватися сучасного методологічного підходу, за допомогою якого можна цілеспрямовано розвивати необхідні слухачам знання, навички та вміння, і таким, на нашу думку, є суб'єктний підхід, який у професійній підготовці фахівців безпосередньо пов'язаний із діяльнісним. Цей підхід належить до найважливіших методологічних принципів пізнання, що забезпечує цілісність, системність і послідовність сприйняття дійсності. Не випадково наприкінці ХХ ст. було висунуто гасло про безперервну освіту військових фахівців: "Військова освіта не на все життя, а впродовж всієї служби" [5]. Ми погоджуємось з думкою В. Ягупова, що раніше безперервна військова освіта розглядалася як форма самореалізації офіцера, то нині – це необхідна умова підтримання його професійного статусу та військово-професійної компетентності.

Узагальнюючи наукові погляди філософської та психологічної думки кінця ХІХ – початку ХХ століття, С. Рубінштейн на початку минулого століття висунув основний теоретичний принцип діяльнісного підходу, в основу якого була покладена вихідна концепція про „формування внутрішньої сутності людської свідомості в процесі впливу людини на зовнішній світ в процесі суспільної практики, в якій відбувається взаємопроникнення дії та предмета на формування суб'єкта і свідомості через продукт суспільної практики” [3]. Ця позиція

сприяла утвердженню принципу взаємозв'язку та взаємозумовленості свідомості і діяльності, яка зводилася до того, що „діяльність людини зумовлює формування її свідомості, її психічних зв'язків, процесів і властивостей, а ці останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою їх адекватного виконання”. Соціальна діяльність була охарактеризована, перш за все, як діяльність суб'єкта (тобто людини, а не тварини і не машини), точніше, суб'єктів, що здійснюють спільну діяльність.

Діяльнісний підхід передбачає зв'язок змісту освіти і навчання майбутніх магістрів військового управління у вищому військово-навчальному закладі з їх професійною діяльністю в оперативно-тактичній ланці управління. Мета такого підходу до їх підготовки полягає не тільки у засвоєнні та опануванні знань, навичок, умінь і здатностей, а й у використанні їх як засобу, що сприяє розвитку способів професійних дій, які є основою їх майбутньої діяльності. Цей підхід протистоїть класичним методам, формам і принципам механічного передавання готової інформації, монологічності викладачів, пасивності майбутніх магістрів під час проведення навчальних заходів тощо.

Принципи діяльнісного підходу, у свою чергу, мають стосуватися всіх сторін навчального процесу слухачів – процесів пізнання, осмислення, сприйняття, закріплення, практичного застосування набутих теоретичних і практичних знань, навичок, умінь і здатностей. Навчальна діяльність майбутніх магістрів військового управління – це основний чинник їх розвитку і саморозвитку як суб'єктів оперативно-тактичної ланки управління у процесі здобуття оперативно-тактичної освіти [4].

На сьогоднішній день суб'єктно-діяльнісний підхід, на думку М. Теловатої, дозволяє найбільш повно: висвітлити проблему професійного розвитку особистості в психолого-педагогічних дослідженнях; визначити теоретичні основи підготовки конкурентоспроможного фахівця в системі вищої професійної освіти; проаналізувати сучасний стан проблеми формування та розвитку професіоналізму майбутніх фахівців та визначити відповідні їх перспективи.

Розглядаючи значення суб'єктно-діяльнісного підходу та категорії суб'єкта у формуванні методологічних основ педагогіки та психології, К. Абульханова відзначає, що базова психолого-педагогічна категорія була представлена С. Рубінштейном в її багато модальності, що включає не тільки різні характеристики самого суб'єкта, але і його

різні ставлення до світу (пізнавальне, діяльнісне, естетичне, споглядальне тощо). Кожному з цих відносин притаманна своя „логіка“, своя якісна визначеність. При такому підході багатомодальна діяльність не є своєрідним суб'єктом, а займає місце одного з відносин суб'єкта до світу [1; 3].

Суб'єктно-діяльнісний підхід як ключовий елемент педагогічного мислення вимагає перегляду, переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу. Він радикально змінює саму його суть і характер, ставлячи в центр офіцера. Основним змістом навчання стає розвиток особистості слухача. Якість і міра цього розвитку виступають як якість роботи педагога, усієї системи військової освіти.

В усіх сучасних дидактичних концепціях, зокрема суб'єктно-діяльнісній, центром навчання стає суб'єкт (офіцер), який вчиться, його мотиви, інтереси, цінності, здатності, бажання, наміри і стилі навчальної діяльності. Відповідно для забезпечення ефективності навчання необхідно, щоб особливості побудови й організації навчального процесу відповідали мотиваційній сфері слухача та насичували її мотивами майбутньої професійної діяльності [5]. З розвитком мотивації у них підвищуються творча активність та інтелектуальні можливості, підсилюється пізнавальна активність у навчанні.

Суб'єктно-діяльнісний підхід дозволяє перебороти таке відчуження, направити навчальний процес на особистість офіцера, створити максимально сприятливі умови для його розвитку і розкриття здібностей, з огляду на його психофізіологічні особливості, особливості соціального і культурного контекстові життя, складності і неоднозначності внутрішнього світу слухача.

Згідно з основними ідеями та положеннями суб'єктно-діялісного підходу слухачі сприймаються нами як суб'єкти навчальної та майбутньої військово-професійної діяльності, спілкування та поведінки. Основними поняттями, через які слухач розкривається як суб'єкт навчальної діяльності, є суб'єкт навчальної діяльності, суб'єктна активність, професійна суб'єктність, суб'єктна позиція, суб'єкт майбутньої військово-професійної діяльності у сфері міжнародних відносин.

Такий підхід до особистості слухачів як до суб'єктів навчальної діяльності вимагає знання їх диспозицій і мотиваційних конструктів, ставлення до процесу навчання та здобуття оперативно-тактичної освіти тощо. Однак особистісні суб'єктивні оцінки майбутніх магістрів ніколи не вивчали досить

глибоко. Мотиваційну упередженість, розбіжності і дисонанси у взаємодії викладачів і слухачів не брали до уваги, неузгодженості сфері ціле покладання в навчальній діяльності слухачів і педагогічній діяльності викладачів, конфлікти цілей не враховували.

При суб'єктно-діялісному підході до навчальної діяльності слухачів усі науково-методичні рішення викладачів мають враховувати особистість майбутніх магістрів військового управління та їх індивідуально-психічні особливості, мотиви, цілі, інтереси, настанови, майбутню професійну діяльність в оперативно-тактичній ланці управління.

Суб'єктно-діялісний підхід реалізується шляхом послідовної індивідуалізації всього педагогічного процесу, врахування особистісної специфіки учня, його персоналізації, врахування індивідуальних особливостей особистості педагога. Для цього необхідно боротися уніфікацією, знеособлюванням програм і форм навчання, надавати навчальний матеріал, різнорівневий за складністю засвоєння.

Проблема суб'єктів навчальної діяльності продовжує залишатися відкритою, хоча будь-який зовнішній вплив ефективний тільки тоді, коли враховано перебіг процесів всередині суб'єкта – слухача. Він має високу свідомість і самосвідомість, рефлексію й саморефлексію, є представником військово-професійної діяльності, який має конкретну професійну спрямованість і орієнтований на повне розкриття своїх потенційних інтелектуальних, особистісних, професійних і спеціальних здібностей і потенційних здатностей у процесі її виконання. А його сутнісними характеристиками є активність, продуктивність, цілісність, інтегральність і системність суб'єктних властивостей, якостей і проявів. У зв'язку з цим необхідно по-новому розглянути сукупність різних диференційованих чинників і стимулів – залежно від особистості майбутніх магістрів, її диспозицій, специфіки майбутньої професійної діяльності в оперативно-тактичній ланці управління. На думку О. Леонтєва, діяльність, мотиви й “особистісний смисл є чинниками формування особистості [2, с.182], а ми наголошуємо – суб'єкта оперативно-тактичної ланки управління.

Аналіз особистісних диспозицій суб'єктів навчальної діяльності – майбутніх магістрів військового управління, виділення великої кількості диференціальних параметрів здобуття оперативно-тактичної освіти сприяють створенню сучасних методичних розробок, індивідуалізованих засобів педагогічного впливу, пошуку ефективних стимулів

Питання педагогіки

навчальної діяльності. Як основні диференціальні параметри особистісної диспозиції офіцерів можуть бути розглянуті:

- настанова на набуття оперативно-тактичної освіти;
- наявність чи відсутність мотиваційної упередженості, негативних стереотипів щодо набуття оперативно-тактичної освіти та майбутніх кар'єрних перспектив;
- рівень мотивації до набуття оперативно-тактичної освіти та майбутніх кар'єрних перспектив (високий, низький, позитивний, негативний, нейтральний, активний, пасивний);
- загальний стиль поведінки (комунікативний, не комунікативний);
- мотиви цілеспрямованої поведінки, пов'язані із внутрішніми і зовнішніми чинниками (самоактуалізація, самоствердження, почуття власної компетентності, престиж майбутнього фаху тощо);
- типи сприйняття (аналітичний, синтетичний, інтуїтивно-почуттєвий, раціонально-логічний);
- типи реакції (імпульсивний, рефлексивний);
- рівень інтелектуальної активності (репродуктивний, продуктивний, евристичний, креативний);

– рівень домагань і характер суб'єктивних очікувань (прагнення до успіху, уникнення невдач);

– когнітивна структурованість.

Висновок. Ми погоджуємось з багатьма науковцями, саме суб'єктно-діяльнісний підхід все більш стає світовою тенденцією в системі вищої військової освіти в Збройних силах України і він буде сприяти не тільки формуванню, а й розвитку ключових і базових професійних компетентностей у офіцерів оперативно-тактичної ланки управління.

Отже, творче застосування концепції суб'єктно-діялісного підходу до підготовки офіцерів в системі післядипломної освіти є досить обґрунтованим, оскільки, з одного боку, враховує і включає низку суттєвих позитивних аспектів і забезпечує комплексне вирішення основних проблем розвитку їх особистості як суб'єктів творчої професійної діяльності у вищому військовому навчальному закладі, а з іншого – забезпечує у них розвиток необхідних знань, вмінь, здатностей та сприяє їх становленню як професіоналів військового управління в оперативно-тактичній ланці управління.

Ці висновки водночас є перспективними напрямами наших подальших наукових пошуків.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Субъект – символ российского самосознания // Сознание личности о кризисном обществе / [под ред. К.А. Абульхановой-Славской, А.В. Брушлинского, М.И. Володиной]. — М., 1995. — С. 10 - 28.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : [текст] / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1975. — 304 с.
3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — М. : Педагогика, 1973. — 424 с.
4. Торчевський Р. В. Модель розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти / Р. В. Торчевський // Вісник Національного університету оборони України. — 2011. — Вип. 5 (24). — С. 70-77.
5. Ягупов В. В. Суб'єктно-діялісний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ / В.В. Ягупов, В.Г. Кушов // Військова освіта та наука : сьогодення та майбутнє : тези доповід. 3 Міжнар. наук.-практ. конф., лист. 2007 р. / Мін. оборони Укр. ; Військ. ін-т Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2007. — С. 213–214.

Torchevskiy R. V., associate

SUBJECT-ACTIVITY APPROACH AS A MODERN METHODOLOGICAL APPROACH TO TRAINING OFFICERS OF OPERATIONAL-TACTICAL LEVEL CONTROL

The article examines the problem of the subject-activity approach in the training of officers of operational-tactical-level control at the National university of defence of Ukraine named after Ivan Chernavkhovskiy and is seen by its modern understanding of the didactics of higher military school. Subject-activity approach enables you to send the educational process on the individual, to create the maximum favourable conditions for the development and disclosure of his professional capabilities, taking into account the physiological characteristics of, the social and cultural life, complexity of the inner world of the individual. Creative application of the concept of the subject-activity approach to the training of officers in the system of post-graduate education is quite justified, since, on the one hand, takes into account and includes a number of positive aspects and provides a comprehensive solution to the basic problems of development of their personalities, as subjects of the creative professional activity in the higher military educational institution and on the other, provides them in the development of the necessary knowledge, skills, abilities and contributes to their career as a professional military control in the operational and tactical level control.

Key words: subject-activity approach, training, officers, operational-tactical control link.